

Om alles weg te nemen heeft hij den kerkeraad Christelijke Satisfactie ghedaen. (Zie het Extract uit de Resolutiën des Kerckenraeds 20 Dec. 1641 bij Dr R. Krul: Dr Daniël Jongtys Ewoutsz. De Tijdspiegel dl. 3 p. 78.)

Het geschriftje van Calcman bracht de pen van zekere W. S. in beweging. Deze onbekende liet in 1641 een „Korte-Aenwysinghe dat het tegen-gift van den orgelbestormer ongezond is“ drukken. Ook dit werkje brengt niet veel verder. Sommige bladzijden zijn onnoodig bereid voor den orgelbestormer (p. 11, 12, 16 b.v.) en het slot is weinig versterkend: Maer is ende blijft haar verstand, dat de waarheid en de Deugd zijn middelwegen: 2 klippen door zeylende, moet men den eenen niet zoo zeer wijken, dat men op den anderen vervalte. Weest niet al te rechtveerdigh, noch al te wijs, opdat ghy geen verwoestinge en maket (p. 32).

Huygens laat nog afdrucken een collectie brieven en een paar gedichten van vooraanstaanden uit binnen en buitenland en ontvangt September 1641 bericht dat Rivet en nog een tiental heeren bij het orgel hadden gezongen. De proef was zoo geslaagd dat 29 September het instrument in den dienst zou begeelden.

Zaandam.

S. ZWART Jz.

UIT DE BUITENLANDSCHE KERKEN

„Vrijheid“.

I.

Is de Kerk in Duitschland nog vrij? Kunt ge nog volkomen vrij des Zondags Gods Woord verkondigen, zooals dat behoort?

Dat is bijna steeds weer de vraag, die ons wordt gesteld, als we hier met meelevende leden onzer Kerken in aanraking komen, die graag iets meer willen weten van de Duitse toestanden op kerkelijk gebied, dan ze daarvan in de Nederlandsche bladen kunnen gewaar worden.

Wanneer we trachten, daarvan iets te zeggen, beginnen we met de opmerking, dat het niet gemakkelijk gaat om iets gewaar te worden van datgene, dat zich in het groote Duitse rijk afspeelt, als men geheel aan den buitenkant leeft, en daarenboven ook nog zeer geïsoleerd is door allerlei natuurlijke en niet-natuurlijke omstandigheden.

Iemand, die aan de periferie woont en meestal niet verderop komt, heeft in den regel weinig kennis van hetgeen zich meer naar het midden en in het centrum zelf of nog verder verwijderd, afspeelt; het kringetje, dat men van een bepaalde plaats kan overzien, is betrekkelijk klein.

Daar komt nog iets bij. Het is immers toch mogelijk, wanneer men zich aan den buitenkant bevindt, in onze dagen zonder veel moeite kennis te krijgen van de gebeurtenissen in het centrum en in de verst verwijderde streken: De pers en de draadloze berichtendienst zorgen wel, dat men tot in de finesses over de voorvallen van den dag wordt ingelicht!

Inderaad!

Zoo is het bij ons. Ons landje is wel niet zoo groot, maar toch nog wel van zulk een omvang, dat er best hier of daar iets van beteekenis kan plaats hebben, waarvan men zonder meer op het grootste gedeelte van Neerlandsch oppervlakte onkundig blijft en ook blijven zou, indien pers en radio er niet waren. Maar als (om dat maar eens te noemen) vandaag in Kampen de jaarlijksche samenkomst voor de Theologische Hoogeschool wordt gehouden, dan lezen we hier in Coevorden vanavond in De Standaard reeds een uitvoerig verslag van een groot deel van hetgeen daar is verhandeld, en aan het eind van de week komen de kerkelijke bladen hetzelfde geven met of zonder nadere aanvullingen van persoonlijke impressies.

Zoo is het in Duitschland niet.

Het mag, naar we meenen, algemeen als bekend worden verondersteld, dat in Duitschland geen persvrijheid bestaat in onzen zin van het woord. Wel wordt daar veel over het woord „vrijheid“ gesproken en geschreven met veel ophef, maar wij Nederlanders zeggen wel eens: „Wat is een woord?“, en dat geldt daar met name. Want wij zijn gewoon, het begrip, dat men in Duitschland weergeeft met het woord „vrijheid“, anders uit te drukken. Men heeft in Duitschland een gelijkgeschakelde (hier praatten sommigen ook al wel eens van „ingeschakelde“) vrijheid. Dat wil zeggen: de zaak, die men met het woord „vrijheid“ aanduidt, is nu aangepast aan de daar heerschende beginselen, en daardoor is de inhoud van dat woord zoo totaal anders geworden, dat men het vroeger bedoelde er heelemaal niet meer in herkent en ook niet een restje zelfs er van weervindt. Het oude woord wordt nog altijd gebruikt (waarschijnlijk voor de onwennigheid van

de menschen), maar het duidt zeer beslist een andere zaak aan.

Het is ons niet geheel duidelijk, of we voor die nieuwe zaak in ons oude spraakgebruik ook een woord hebben, dat haar volkomen zuiver weergeeft: in elk geval is het een woord, dat in de Dwangbuurt woont.

In verband daarmee is het nu b.v. ook verboden, dat in de bladen berichten worden opgenomen over hetgeen er voorvalt op Kerkelijk en Christelijk terrein. Men mag over de dingen, die voor het Kerkelijk leven vaak van zeer groot gewicht zijn, en die men in bepaalde kringen gaarne zou weten, eenvoudig niets meer schrijven, met uitzonderingen van enkele algemeenheden.

Dat geldt niet alleen voor de dagbladen en voor die periodieken, die een meer algemeen karakter dragen: ook de zuiver kerkelijke organen, voorzoover ze nog niet zijn verboden, vallen onder dien regel. En vele er van hebben door de overtreding van dat gebod op niet zoo erg minzame wijze de gevolgen ondervonden: ze werden eerst voor enkele weken, en later voor altijd of „bis auf weiteres“ verboden. Menige Kerkbode is daarvan reeds het slachtoffer geworden; van de onder ons bekende noem ik als voorbeeld „Unter dem Wort“ en de nu nog pas verboden „Reformierte Kirchenzeitung“.

Opmerkelijk is daarbij, dat de redenen van zulk een verbod heel vaak niet eens worden opgegeven, of, indien dat wel het geval is, verboden wordt die te publiceren of zelfs aan de lezers van het blad mee te deelen.

We willen met die opmerkingen dit maar zeggen: Wanneer iemand meer wil weten van de toestanden in Duitschland, dan daarover voorkomt in de bladen in Nederland, we moeilijk door middel van gegevens uit de Duitse kerkelijke pers aan dien wensch kunnen voldoen, omdat die pers voor het grootste deel (wat de orthodoxe richting betreft!) is opgeheven door de autoriteiten, en voorzoover ze nog bestaat toch over de dingen die men weten wil niets mag publiceren. Het is dan in den regel ook zoo, dat de berichtgeving over de toestanden op kerkelijk gebied in Duitschland in de Nederlandsche pers méér feitenmateriaal biedt, dan in de Duitse.

Nu wil dat nog niet zeggen, dat die berichtgeving altijd geheel juist is. Af en toe zijn over de Duitse toestanden ook wel eens mededeelingen gedaan, die of bepaald onjuist waren, of zeer eenzijdig; en met name het laatste is herhaaldelijk voorgekomen. Er is een tijd geweest, dat we den indruk hadden, dat er achter de berichtgeving over de Duitse toestanden een bepaalde tendenz zat; dat men opzettelijk voor een zekere richting flatterende berichten doorgaf. Gelukkig is de laatste paar jaar dit kwaad, voorzoover we kunnen beoordeelen, heel wat minder geworden, om niet te zeggen: geweken.

Kunnen we dus door die omstandigheid, dat de Kerkelijke pers in Duitschland of niet meer bestaat, of (zoo ze nog bestaat) geen berichten mag opnemen en zoo doorgeven, weinig meer mededeelen, dan men door de Nederlandsche bladen reeds weet, we vleien er ons mee ook reeds zoo iets te hebben gezegd over dat begrip, door ons boven dit artikel afgedrukt: „Vrijheid“, en hoe landsgrenzen zulk een begrip op eenmaal een anderen inhoud kunnen geven: Als ik vandaag in Coevorden zit, en ik hoor iemand over vrijheid spreken, en ik ga morgen de grens over en hoor daar ook iemand dat woord noemen (misschien wel met heel veel ophef!), dan weet ik zeker, dat de laatste iets anders bedoelt, dan de eerste; en ook even zeker, dat ik bij dat laatste een heel onvrij gevoel krijg en zeg: Geef mij dan die andere vrijheid maar! daar bevind ik me beter bij!

VAN RAALTE.

STEMMEN UIT ONZE KERKEN

Is Dr Steen een calvinistisch wijsgeer?

De verschijning van het boekje van Dr H. Steen: „Philosophia deformata“ acht ik een ernstig feit, een feit, dat veel te denken geeft. En dat niet ten aanzien van de wijsbegeerte van Prof. Vollenhoven, welke in dit geschrift bestreden wordt, maar het boekje geeft ons vooral veel te denken t.o.v. z'n auteur, die in z'n bestrijding eigen wijsgeerige gedachten bloot geeft, waarover ieder, die zich in z'n wetenschap aan Schrift en belijdenis onderwerpt, zich ten hoogste verbazen en bedroeven moet.

De verbazing, die — met droefheid gepaard — al lezende ons vervult, betreft in de eerste plaats den meer dan arroganten toon, welken de schrijver zich aanmatigt tegenover Prof. Vollenhoven. We willen daarvan een enkel staaltje geven.

Dr Steen spreekt over Prof. V.'s onwetenschappelijke en onbroederlijke houding (blz. 18), zegt van z'n tegenstander, dat deze zoo misschien wel de massa op de markt overhuft (blz. 18) en op het eenvoudige volk den indruk maakt, dat men zeer ijvert voor Gods Woord (blz. 15), maar Prof. V. verstaat niets van de Gereformeerde Christologie en anthropologie (blz. 29), zoodat

z'n gansche conceptie slechts fantasie is (blz. 29). We hooren ook deze terechtwijzing, dat Prof. V. niet wijzer moet zijn dan God (blz. 44) en dat hij zich geen rekenschap heeft gegeven van de verschillende problemen, die zich hier voordoen (blz. 44), want hij haspelt zooveel door elkander (blz. 51), z'n stelsel is oppervlakkig, heft feitelijk de wetenschap op (blz. 50), hij verklaart niets (blz. 57), het is alles even vreemd en onwetenschappelijk (blz. 58), hij verraadt groote onkunde of is opzettelijk misleidend (blz. 60), hij begrijpt de belijdenis niet (blz. 80), z'n heele systeem wordt een machtig woordenspel (blz. 113) enz. enz.

Ieder voelt, dat een auteur, die op dergelijke wijze zoo'n corruptie sleet, niet alleen zichzelf reeds lang den weg heeft toegesloten voor een ernstige, eerlijk-wetenschappelijke bestrijding, maar ook door dit alles z'n lezers dusdanig beïnvloedt, dat zij zich geërgerd afwenden niet van den bestredene, doch van diens bestrijder.

We moeten dan ook een innerlijken weerstand overwinnen om op dit geschrift nog iets dieper in te gaan.

We zullen ons niet begeven tot een weerlegging van de talloze beschuldigingen in dit boek geuit tegen de calvinistische wijsbegeerte. „k Geloof, dat dit volmaakt overbodig is, omdat deze beschuldigingen op ons Geref. volk niet den minsten indruk zullen maken, nog minder dan de pijlen, die werden afgeschoten door Prof. Hepp. Ieder toch, die ernstig kennis maakt met de werken van onze calvinistische wijsgeeren, zal onmiddellijk de voosheid van deze beschuldigingen inzien en onder dit alles z'n sympathie voor de calvinistische wijsbegeerte voelen groeien. En een serieuze weerlegging zal m.i. Dr Steen niet tot betere gedachten brengen, wijl deze blijkbaar zich heeft ingesteld in een wijsgeerige conceptie van zeer bedenkelijk gehalte, een zgn. synthese-philosophie, die de Schriftgegevens tracht te wringen binnen het raam van denkbeelden, welke aan de ongeloofige wijsbegeerte zijn ontleend. Dat zo iets in onze kringen op wetenschappelijk terrein mogelijk is, is geen geheim meer, al is het diep te betreuren. Maar het uiterst droevige en verbazingwekkende in dit geval is, dat iemand niet schroomt denkbeelden te propageeren, die zelfs op het eerste gezicht met Schrift en belijdenis in flagrante tegenspraak zijn, terwijl zulks geschiedt onder de bewering, dat ieder gereformeerde deze denkbeelden als waarheid zal moeten toestemmen, omdat het de zuivere leer der belijdenis is.

Het boekje van Dr Steen is dan ook een duidelijk bewijs van een noodlottige verwarring der geesten. De geest der wereld blijkt zelfs op sommigen van onze kerkelijke voorgangers grooten invloed te hebben. Die geest moet — ook waar hij zich hult in wetenschappelijk gewaad — weersproken worden, opdat de schapen van den Goeden Herder niet afvallig worden gemaakt door de ijdele filosofie, gedachtig aan het woord der Heilige Schrift: want er moeten ook ketterijen onder u zijn, opdat degenen, die oprecht zijn, openbaar mogen worden onder u (1 Cor. 11: 19).

Met het oog op het bovenstaande willen we dan in het kort een onderzoek instellen naar de wijsgeerige grondgedachten van Dr Steen, voorzoover deze in dit geschrift naar voren komen.

Bedenkelijk is allereerst dit, dat de auteur onomwonden uitspreekt, dat hij veel goeds vindt bij denkers, met wie hij in de laatste beginselen verschilt. Deze uitspraak krijgt te meer teekening, wanneer we er op letten, dat hij, die heidenen en ongeloofigen zegt te waardeeren, zoo goed als niets waardeeren kan bij een geestverwanten wijsgeer, n.l. Prof. V., met wien hij toch staat op den grondslag van dezelfde belijdenis.

Voorts lezen we met verbazing, dat Dr S. beweert: „ik erken niet dit hoofdmotief der „Schriftuurlijke“ wijsbegeerte, n.l. deze grens tusschen God en kosmos“ (blz. 20). Hij noemt dan ook zichzelf: partiële-theïst, d.w.z. iemand, die een deel van het geschapene tot het goddelijke rekent en soevereiniteit toekent. In verband daarmee staat, dat hij op blz. 46 zegt: „Ik kan me immers best den kosmos denken als niet onder de wet staande“. Ook dit: „Men kan nog niet zoo, zonder meer zeggen, dat God staat boven zijn (bedoeld is: Zijn) wet voor de schepselen gesteld“ (blz. 46). Natuurlijk, want als er in het geschapene iets goddelijks is, dan staat dit goddelijke met God boven de wet.

Ook onderscheidt hij niet meer tusschen wet en Wetgever, daar hij poneert „dat de wet is God“ (blz. 47). Wie leert, dat het onder-de-wet-zijn wezenskenmerk der wereld is, wordt door Dr S. pantheïst genoemd (blz. 47). Zoo wordt niet alleen Prof. V., maar worden alle calvinisten in den hoek van het pantheïsme geduwd. Per consequentiam moet hetzelfde banvonnis den catechismus treffen, die heel den mensch en dus ook heel de schepping onder de wet Gods ziet. Geen andere gevolgtrekking kan hier worden gemaakt dan dat datgene, wat Dr S. in het geschapene tot het goddelijke rekent, ook in dit opzicht met God op één lijn staat, dat het mede met Hem wetgever is en wetten stelt.

Al verder komen we te weten, dat de auteur de heele wereld ziet onder het aspect van „wezen en verschijning“. Dat „wezen“ der dingen is verborgen, kennen we niet, maar het is datgene, wat in zichzelf bestaat (substantie). Het „wezen“ is dus zelfgenoegzaam. In dat „wezen“ zullen we dan ook te zoeken hebben het goddelijk, wetgevende deel binnen den kosmos. Nu zegt de schrijver wel, dat het „in zichzelf bestaande“ een creatuurlijke zelfstandigheid beteekent, maar deze twee beweringen kunnen niet tegelijkertijd waar zijn, omdat een creatuur juist nooit in zichzelf bestaat, noch bestaan kan. Zoo stuiten we hier op een antinomie, een bewijs, dat het denken op verkeerd spoor is. Dr S. dekt zich door — zonder enig bewijs — te poneeren, dat de Heilige Schrift in tegenstelling met Prof. V. wel van ideeën en wezenheden spreekt. We moeten dit blijkbaar op zijn gezag aanvaarden.

Het bovenstaande krijgt z'n toespitsing in schrijvers anthropologie, die allerwonderlijkst is. Ze komt hierop neer. De mensch bestaat uit twee substanties: ziel en lichaam. Deze twee worden tot eenheid verbonden in het ik (Dr S. zegt: de 1ste). Dat ik is geen derde substantie, het is een formeel iets. Het ik is ook niet de heele mensch, nee, het is iets in den mensch, het is de „vorm Gods“, het beeld Gods, ook de „persoon“ genoemd. Wanneer de auteur deze onschriftuurlijke ge-

dachten in
stomme ve
nis laten
als waarhe

Ja, ja, to
heid erken
niets godd
Zelfgenoeg
beeld Gods
mensch (h
ons algeme
loslaten, da

Dr S. lees
van het wi
het mensc
stelt, met

Het vols
ook hieru
eenheidsb
dat de zi
beeld God

De karak
jectivisme
worden toe
tisch kan
wereld wor
overige de
Tusschen b
niet alleen

deel in d
neert, dat
Gods kan

„Ziel en l
houding ui
de ziel, de
lichaam, de
kloof van

auteur de
Van een m
genot. Wee
te hulp ger
Gods Woord

„lager“ beg
stof, maar
den gescha
en deze is

(n.l. den m
mensch) G

We noem
dezen aute
eenheid lot
verhouding

(band des
lijk blz. 10

„k Geloof
dit artikel

geer?, vold
kunnen ant
staande ge

„philosophie
met Prof. K
van Assen.

—Gr.

Indertijd
Goslinga, d
een door de
geschreven

Dijk, missi
woord gave
bezwaren i
ook overne

merkt ter l

In den
de veron
en dat h
zal zich

in haar
ernstig o
„bevoegde
niet verbl

de Synode
me gesmu
meerdere

kregen. V
looven, h
ten toege

Da van D
En ook
onze Gen

Wat do
haar voor

Weer
verhoord!

Had Dr
is: deput

ramen-lid
voorzitter

U vergist
veroordee

Want dat
Synode r

Maar c
weten, of
der zaak
van Dijk

Vervolgen
Dat is r
wil ik er
steld wor
is, goed i